

371.3::82

811.163.41'38

811.163.41'367

<https://doi.org/10.18485/kij.2019.66.2.9>

МИЛКА В. НИКОЛИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 07. 09. 2019.
Прихваћен: 02. 12. 2019.

ГРАДАЦИЈА КАО СТИЛИСТИЧКА И СИНТАКСИЧКА КАТЕГОРИЈА: МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП У СРЕДЊОШКОЛСКОЈ НАСТАВИ**

У раду се разматра на који начин се у средњошколској настави, уз поштовање програмом постављеног обима градива, *градација* може сагледати као стилистичка и као синтаксичка категорија. Ученици упознају појам *градације* као *стилске фигуре* у основној школи, док се у средњој школи усваја појам *градационе напоредне синтаксичке конструкције*. Циљ рада јесте да се предложи методичка концепција која омогућава да се повежу знања о градацији као стилској фигури са знањима о градационом напоредном синтаксичком односу. Образовни исходи односе се на постизање унапређене структуре синтаксичког знања, као и оспособљености ученика да стечена знања сагледавају са различитих аспеката. Методички приступ градацији као стилистичкој и синтаксичкој категорији у средњошколској настави може се конципирати у четири фазе: (1) прво се обрађује градациона напоредна конструкција; (2) затим, проширују се знања о стилској фигури градацији; (3) у трећој етапи се упоређују стилска фигура градација и градациона напоредна конструкција; (4) завршна фаза обухвата ученичко истраживање градационих конструкција у књижевноуметничком тексту.

Кључне речи: градација, стилска фигура, напоредна конструкција, градациони синтаксички однос, средњошколска настава, српски језик.

1. Увод

Ученици упознају појам *градације* као *стилске фигуре* током другог циклуса обавезног образовања. Наставни програм за средњу школу предвиђа да се, међу структурно-семантичким типовима *напоредних конструкција*, обради и *градациона конструкција*. У овом раду се испитује на који начин се у средњо-

* milkanik75@gmail.com

** Овај рад написан је у оквиру пројекта *Динамика структура савременог српског језика* (2011–2019), број 178014, који финансира Министарство науке и просвете Републике Србије.

школској настави српског језика, уз поштовање програмом постављеног обима градива, *градација* може сагледати као стилистичка и као синтаксичка категорија. Циљ рада јесте да се предложи методичка концепција која омогућава да се повежу (1) знања о градацији као стилској фигури са (2) знањима о градационом напоредном синтаксичком односу. Настава и учење усмеравају се према исходама који су постављени за област синтаксе, а који подразумевају (1) унапређену структуру синтаксичког знања и (2) оспособљеност ученика да стечена знања сагледавају са различитих аспеката (в. Петровачки 2003: 432–437).

Приликом обраде језичких појава које се могу описивати и објашњавати са различитих аспеката, неопходно је да се пронађе одговарајући методички приступ *хијерархизацији критеријума*. У млађим разредима основне школе примењује се један критеријум, а у старијим разредима и у средњој школи „сваки се вишекритеријални садржај нужно освјетљава примјеном више критеријума” (Ковачевић 1999: 265). Синтаксички садржаји сагледавају се с најмање три аспекта (облик, значење, функција), а „у интегралнијем и комуникативном приступу треба обратити пажњу и на конкретно текстуално значење синтаксичке јединице у реализованом исказу” (Петровачки, Штасни 2008: 78).

Функционални поступци у настави језика подразумевају (1) да се открива „стилска функција (изражајност) језичких појава”, као и (2) да се указује „на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава” (Николић 1992: 466, 473). Методички приступ *градацији* као стилистичкој и као синтаксичкој категорији у средњошколској настави српског језика треба усагласити с наведеном препоруком. На такав начин обрађују се и други језички феномени. На пример, *поређење* се посматра као синтаксичка категорија и као стилска фигура (в. Николић 2009). Још потпунији приступ постиже се при обради *метафоре*, која се освјетљава с три аспекта: као механизам мишљења, као језички механизам и као стилска фигура (в. Петровачки, Штасни 2010: 35–53).

2. Градација као стилистичка и синтаксичка категорија

У уџбеницима за основну школу *градација* се објашњава као *стилска фигура* којом се постепено појачавају или ублажавају осећања, представе, мисли, песничке слике и поступци ликова (Станковић Шошо 2010: 50). Слична одређења дају се и у теоријама књижевности (уп. Солар 1977: 74; Живковић 1988: 76–77; Лешић 2008: 236; Тартаља 2008: 93).

У досадашњој лингвистичкој литератури појам градације осветљен је са стилистичког и синтаксичког аспекта (уп. Катнић Бакаршић 1996; Ковачевић 1998; Ковачевић 2015). Проучаваоци разграничавају (1) градацију као стилистичку категорију (стилска фигура градација) од (2) градације као синтаксичке категорије (граматикализована градација).

Стилска фигура градација заснива се на семантичком односу између језичких јединица повезаних у поредбени низ. Градација у овом случају није грамаатикализована:

Gradacija je jezičko-stilistička kategorija realizirana nizanjem triju ili više riječi, sintagmi ili rečenica koje imaju najmanje jednu zajedničku semu – najčešće arhisemu – čiji se kvantitet ili intenzitet u svakom narednom članu pojačava ili smanjuje (Катнић Бакаршић 1996: 129).

Семантичка подлога градације подразумева варирање (појачавање или слабљење) објективно присутне или субјективно одређене квалитативне или квантитативне компоненте која 'окупљеним' јединицама и (за)даје статус градационог низа, а што све за последицу има изразиту стилистичку маркираност израза (Ковачевић 2015: 119–120).

Градација као синтаксичка категорија подразумева искључиво двочлани низ у којем се према значају упоређују појмови, појаве, особине, радње или стања. На синтаксичком плану, градација се остварује посебним типом напоредне (координативне) конструкције, чији елементи имају различит значај за пошљаоца. У овим конструкцијама градационо значење је грамаатикализовано, тј. задато значењем градационог везника, који може бити некорелациони (*а камоли, а немоли*) или корелациони (*не само... него/но/већ*).

3. Методички приступ градацији у средњошколској настави

Средњошколску обраду *градационих конструкција*, у погледу обима и дубине, ускладићемо с обрадом градационих конструкција у уџбеницима за средњу школу (уп. Станојчић, Поповић 2014: 356–365; Ломпар, Антић 2016: 96–99).¹ С друге стране, поштујући дидактички принцип примерености, знања о *стилској фигури* градацији проширићемо у односу на садржаје о овој фигури дате у теоријама књижевности. Предлажемо следеће фазе (етапе) наставе и учења: (1) усвајање знања о градационој напоредној синтаксичкој конструкцији; (2) проширивање знања о стилској фигури градацији; (3) синтетичка фаза наставе и учења; (4) истраживачки рад ученика.

3.1. Усвајање знања о градационој напоредној синтаксичкој конструкцији

У методичкој литератури указује се да наставни приступ синтаксичким конструкцијама треба ускладити са структурно-семантичким приступом који се примењује у синтаксичким истраживањима (Јањић 2017: 164). Наведену препоруку применићемо и у обради градационих конструкција.

За разлику од традиционалног методичког приступа синтакси, који је био посвећен првенствено форми реченице, савремена методика окренута је тзв. *унутрашњем приступу*:

¹ У методичкој литератури је показано како се у обради напоредних конструкција може применити тзв. *програмирани методички систем* (в. Петровачки 2004: 170–186).

Реченицу треба посматрати интегрално, као јединство садржаја и форме; сагледати начин на који је садржај обликован језичким средствима (лексичким, граматичким, стилистичким и акустичким) (Петровачки 2003: 438).

У средњошколским уџбеницима наводе се примери из свакодневне комуникације, што је оправдано јер су градационе конструкције, поготово с везником *а камоли*, фреквентне у разговорном функционалном стилу (Ковачевић 1998: 50). Дакле, испоштована је методичка препорука да се језичке појаве запажају, описују и објашњавају у типичном контексту.

Потребно је да ученици запазе следеће:

- (а) Формална обележја градационих напоредних конструкција јесу везници *не само (што/да)...* *него/но/већ*, *а камоли (да)*, а за истицање једног од чланова градационог низа употребљава се речца *и/ни*.
- (б) У градационом везнику *не само (што/да)...* *него/но/већ* јавља се *што/да* ако се повезују независне реченице, а не јавља се ако су градационим односом повезане конституентске јединице.
- (в) Градациони напоредни однос подразумева одређену врсту поређења. Поређење чланова градационе конструкције базира се на значају који им придаје пошљалац. Већи значај приписује се другом члану поредбеног низа.
- (г) Градационим напоредним конструкцијама може се исказати објективно постојећи градациони однос између одређених појава, али и субјективно виђење градационог односа, независно од тога да ли он реално постоји.

Значајно је да се после анализе формалних, структурних и значењских одлика изабраних примера, уоче сличности и разлике између конструкција с различитим градационим везницима (в. Ковачевић 1998: 45–51). На тај начин ученици се оспособљавају за упоређивање, закључивање и уопштавање.

Структурне и значењске **сличности** између два типа градационих конструкција могу се представити у табели:

Градационе конструкције с везником <i>а камоли</i>	Градационе конструкције с везником <i>не само... него/но/већ</i>
Градациони низ је увек двочлан и структурно затворен. Један члан градационог низа истиче се речцом <i>и/ни</i> . Увек се исказује узлазна градација (други члан је значајнији од првог).	

Исто тако, у табели се могу приказати структурне и значењске **разлике** између два типа градационих конструкција:

Градационе конструкције с везником <i>a kamoli</i>	Градационе конструкције с везником <i>не само... него/но/већ</i>
Ако предикат у првој поредбеној јединици има потврдни облик, онда у другој има одрични, и обрнуто.	У обе поредбене јединице предикати имају исти облик у погледу потврдности/одричности.
Речцом <i>и/ни</i> истиче се први члан градационог низа.	Речцом <i>и/ни</i> истиче се други члан градационог низа
Први члан је очекиванији, а други је мање очекиван.	Први члан је мање очекивани, а други је очекиванији.

Након анализе примера из разговорног функционалног стила, у обраду градационих конструкција треба увести примере из других функционалних стилова.² За ову фазу наставе и учења препоручујемо да се користе примери из неуметничких стилова, а да се у завршној фази разматрају градационе конструкције у уметничком тексту. Наводимо примере из неуметничких текстова.

(а) Публицистички функционални стил одликује се већом заступљеношћу градационих конструкција од осталих неуметничких стилова, како у текстовима (прва два примера међу доле наведеним), тако и у насловима (трећи и четврти пример). Наставник ће подсетити ученике да наслов новинског текста има улогу да пружи информацију, али и да привуче пажњу и заинтересује читаоца:

Automobili više nisu bezbedni *ni* u garaži, *a kamoli* na otvorenom u Beogradu (B92).

Kao prestonica *ne samo* Srbije *već* celog Balkana, Beograd je oduvek bio centar zbiljanja, uzorni model gradskog života, rada, razvoja, kulture i zabave u regionu (Beogradski bal).

Teško je ovo *i* gledati, *a kamoli* doživeti: Prestravili kupce „oživljavanjem” junakinje kulnog horora „Ring” (Balkan uživo).

Psi mogu razumeti ono što im govorimo: *Ne samo* da shvataju šta im kažemo, *nego i* kako činimo (Telegraf).

(б) У научном функционалном стилу мање су фреквентне конструкције с везником *a kamoli*, заступљеније су конструкције с везником *не само... него/но/већ* (Ковачевић 1998: 50). Ученицима треба указати да је везник *a kamoli* донекле стилски обележен, па је погодан за употребу у разговорном, књижевном и публицистичком стилу. Везник *не само... него/но/већ* може се сматрати стилски неутралним, па је погодан за употребу у научном стилу:

У пешадији до рата није била систематски изведена ниједна вежба гађања новим пушкама модела из 80-их година, *a kamoli* да су сви војници били обучени да рукују и гађају тим оружјем (Крестић 2007: 87).

² Неопходно је да се процес наставе и учења осмисли тако да ученици на основу разноврсних примера и применом општих синтаксичких знања „могу да решавају синтаксичке проблеме и да одређују појединачна испољавања” (Петровачки 2003: 438).

Због болести Милан није могао да преузме владарске прерогативе, *а камоли* да привређује, док је Михаило био више оријентисан на политичке и националне послове, него на економију (Миљковић Катић 2007: 44).

Зато ће ово његово дело врло добро послужити *не само* дубљем разумевању словеначких говора *него и* њихову даљем испитивању (Ивић 1932: 210).

Облик номинатива множине потпуно је једнак с истим падежом јединице *не само* у првом и трећем *већ и* у другом лицу ове заменице (Стевановић 1933/34: 103).

(в) У административном функционалном стилу нису очекиване конструкције с везником *а камоли* (јер су стилски маркиране). Јављају се малобројне конструкције с везником *не само... него/но/већ*:

Саизвршилаштво постоји, *не само* онда када сваки саизвршилац предузима радњу извршења кривичног дела *већ и* онда када неко од саизвршилаца ни не предузима непосредно радњу извршења кривичног дела, *већ* предузима друге радње које доприносе извршењу тог дела а да постоји воља тих лица да кривично дело изврше заједнички (*Документација Апелационог суда*).

Приликом анализе реченице ученике треба упутити да прате смисао реченице, као и на језичка средства којима се садржај обликује.

3.2. Проширивање знања о стилској фигури градацији

Ученике треба усмерити да у изабраним примерима анализирају језичке јединице које учествују у стварању *градације* као *стилске фигуре*. Примењује се поступак лингвостилистичке анализе: прво се запажају стилогена места у тексту, затим, разматра се њихова језичка форма, на крају, осветљава се њихова стилистичка функција у исказу или широј текстовној целини.³

У четвртном разреду средње школе, када се обрађују градационе конструкције, ученици су претходно овладали одређеним знањима из граматике, творбе и лексикологије. Тиме је омогућено да се у проширивање знања о градацији укључе различите језичке форме ове фигуре. Примере треба узимати из књижевноуметничког, али и из публицистичког функционалног стила.

Описаћемо типове градације који се у завршном разреду средње школе могу укључити у структуру знања о овој стилској фигури.⁴

Ученицима је познато да градација може бити узлазног и силазног типа.

(а) Узлазна градација – представља поредбени низ од најмање три језичке јединице од којих свака наредна има виши степен особине која је заједничка свим члановима градационог низа:

За Ђурђем је косу одрезала / за дјевером лице изгрдила / а за братом очи извадила (народна песма *Највећа је жалост за бртом*).

³ У литератури намењеној наставницима посебна пажња посвећује се језичко-стилским одликама књижевног текста, в. Вељковић Станковић 2010; Јовановић 2010; Штасни 2012.

⁴ Наводимо изабране и за наставу прилагођене примере из: Ковачевић 2015.

[...] докле би трајало ово клопарање, *дан, мјесец, годину, вјечност?* (Меша Селимовић, *Тврђава*).

(б) Силазна градација – представља низ од најмање три језичке јединице од којих се свака наредна одликује слабијим степеном заједничке особине:

И кликтао сам кад се у мраку напред хрли / и онда лети к врагу и *Бог, и човек, и роб* (Душан Васиљев, *Човек пева после рата*).

Главно је, пожри, и не оклевај, јер већ за *који дан, за који сат* или за *који минут* само неће од тога остати ништа до имена (Иво Андрић, *Знакови поред пута*).

Постоје три подтипа стилске фигуре градације, зависно од језичких јединица којима се остварује – лексичка, морфолошка и синтаксичка градација (Ковачевић 2015: 120–121).

(а) Лексички подтип – остварује се употребом пунозначних лексема:

Проћи ће и *радост*, проћи ће и *љубав*, проћи ће и *живот* (Меша Селимовић, *Тврђава*).

Бајрон се осећао *осиротео, очајан, немоћан* (Иво Андрић, *Бајрон у Синтри*).

Сељаче, гољо, ти си прах на поду, / *Тегли и вуци*, и у јаму *сканпај!* (Алекса Шантић, *О класе моје*).

Гдје је ријеч утјехе? *Јуче* и *синоћ* и *јутрос* још сам знао, зашто се не јави сада у мени, сад кад ми је горко тешко (Иво Андрић, *Ex Ponto*).

(б) Морфолошки подтип – остварује се различитим облицима исте речи:

Жреб за Мондијал. *Тешко, теже, најтеже* (*Време*).

Он *је, дакле, био, јесте* и *биће* (*Политика*).

У морфолошки подтип спада и градација у којој учествују речи из исте творбене породице, нпр. *кућица, кућа, кућетина* (и обрнуто). По могућству, у настави треба примењивати „реалне” примере уместо „измишљених”. Овде можемо поменути назив телевизијске емисије *Коцка, коцка, коцкица*, који има три члана, с тим што нису сви различити. За наставу се препоручују и примери који одступају од идеалних прототипичних илустрација одређене језичке појаве (Петровачки 2003: 438).

(в) Синтаксички подтип – остварује се синтагмама и клаузама:

Са мало разума, доста напора и много добре воље све се у животу, на крају крајева, да̄ некако удесити (Иво Андрић, *Знакови поред пута*).

Лече трубе, бију добоши, грувају пушке, грме по околним висовима топови (Радоје Домановић, *Марко Краљевић по други пут међу Србима*).

У закључку лингвостилистичке анализе треба обухватити два аспекта. Један се односи на језичко обликовање градације као стилске фигуре. Језичко обликовање се може описати према следећим критеријумима: (1) тип градирања – појачавање или слабљење заједничке значењске компоненте (узлазна и силазна градација); (2) тип језичких јединица које чине градациони низ (лексичка, морфолошка и синтаксичка градација).

Други аспект лингвостилистичке анализе односи се на стилски ефекат градације. Овом стилском фигуром може се исказати заједничка значењска компонента (стварна или фиктивна) у члановима градационог низа. У књижевним текстовима градација настаје као резултат индивидуалног стваралачког чина.

Што је мања препознатљивост заједничке семантичке компоненте чланова градационог низа, то је већи ефекат деловања на читаоца.

3.3. Синтетичка фаза наставе и учења

Циљ синтетичке фазе наставе и учења јесте да се запазе, опишу и објасне сличности и разлике између стилске фигуре градације и градационе напоредне синтаксичке конструкције. **Сличности** су у томе што се (1) одређени појмови доводе у поредбени однос, (2) који може објективно постојати, али може бити и израз субјективног виђења. **Разлике** ћемо представити у табели:

Стилска фигура градација	Градациона напоредна синтаксичка конструкција
Захтева најмање три члана.	Увек је двочлана.
Градационо значење је произашло из значењског односа између чланова градационог низа.	Градационо значење је задато значењем градационог везника.
Представља стилски обележен начин изражавања.	Представља стилски неутралан начин изражавања.

3.4. Истраживачки рад ученика

Препоручује се „да се граматика учи на примерима свих функционалних стилова”, у складу с когнитивном могућностима узраста и интересовањима ученика (Јањић 2017: 157).⁵ Методички приступ градацији као стилистичкој и синтаксичкој категорији полази од упознавања градационе конструкције на примерима из неуметничких текстова. У завршној етапи наставе и учења ученици истражују градационе конструкције у уметничком тексту. Истраживачки рад доприноси развоју конвергентног мишљења и метакогнитивних стратегија:

Ученици уче да селектују битно, класификују информације према различитим критеријумима, али и да селектују најбоља решења и истраживачке стратегије (метакогнитивно мишљење) (Шефер, Радишић, Јошић 2012: 251).

Задатак ученика јесте да испитају стилистичку функцију градационих конструкција у уметничком тексту, чиме ће бити употпуњено знање о употреби овог типа напоредних конструкција у различитим функционалним стиловима. Ученичко истраживање градационих конструкција погодна је спровести на текстовима који су обрађени на часовима књижевности (тако ће рад ученика бити

⁵ Литература намењена наставницима даје смернице за примену функционалности стилистичког приступа наставним садржајима, в. Кликовац 2010; Николић 2014; Симић 2010.

ефикаснији). Као илустрацију наводимо примере градационих конструкција из романа *На Дрини ћуприја* Ива Андрића.

(а) Мање је примера с везником *а камоли*. Заступљенији су у говору ликова и унутрашњем монологу, а ређи су у говору приповедача:

Знаш ли ти да ријеч једна руши градове, *а камоли* оволики ршум (Андрић 1991: 319).

Јер ти не можеш да волиш *ни* своју мајку *ни* своје сестре *ни* рођеног брата, *а камоли* једну идеју (Андрић 1991: 369).

Тебе туђи јад не може *ни* да дирне *а камоли* да заболи; па ни твој рођени, само ако ласка твојој сујети (Андрић 1991: 370).

Људи су га слушали, умиривали га и уверавали да му верују, да нису, уосталом, никад ни помислили нешто тако о њему, али он је и даље сваком објашњавао да га је стид што је жив и да он пиле у животу није заклао, *а камоли* да човјека убије, и то жену једну, и тако високу личност (Андрић 1991: 312).

(а) Знатно је више примера с везником *не само... него/но/већ*. Њихова употреба је разноврснија, а јављају се највише у говору приповедача. Стилистичка функција градационих конструкција може се посебно испитивати у различитим типовима излагања (описивање, приповедање итд.).

Ако се јављају у дескрипцији простора и ликова, градационе конструкције најчешће доприносе наративизацији описа:

Тако, посматрано са дна видика, изгледа као да из широких лукова белог моста тече и разлива се *не само* зелена Дрина *него и* цео тај јупни и питоми простор, са свим што је на њему и јужним небом над њим (Андрић 1991: 105).

Он је имао највећу библиотеку у касаби, један окован и добро затворен сандук књига које му је завештао на самрти његов учитељ, чувени Арап-хоца, и које је он *не само* брижљиво чувао од прашине и мољца *него* их *и* сам ретко и штедљиво читао (Андрић 1991: 231).

Градационе конструкције заступљене су и у приповедању, а доприносе динамици казивања:

Не само да су сви хватали устанике и уходе или оне које су за такве држали, и доводили их командиру на ћуприју, *него* су, у свом огорчењу, хтели да се мешају и у извршење казне (Андрић 1991: 181).

У касабу су стизале све нове трупе и за њима муниција, храна и опрема, и то *не само* пругом, која је била претрпана, *него и* старим колским путем, преко Рогатице (Андрић 1991: 410).

Са стилистичког становишта може се испитивати улога градационих конструкција у коментарима приповедача:

Она показује колико су стари неимари, за које се у причама прича да су се носили са вилама и свакојаким чудима и да су морали да зазиђују живу децу, имали смисла *не само* за сталност и лепоту грађевине *него и* за корист и удобност коју ће од те грађевине имати и најдаљи нараштаји (Андрић 1991: 112).

На крају, градационе конструкције доприносе нијансирању психолошких стања у дочаравању унутрашњег света ликова:

Немилош, то значи да си удаљен од везира, да ти се непријатељи подсмевају (ах, само не то!), да ниси нико и ништа, да си дроњак и фукара *не само* у туђим *него и* у својим сопственим очима (Андрић 1991: 137).

Осећао је да му овај странац извлачи *не само* новац, дукат по дукат, *него и* срж из костију и крв из дамара, кап по кап, и да га напуштају снага и воља са сваким новим губитком (Андрић 1991: 252).

Као што је познато, текстови с којима се свакодневно срећемо нису вербатолошки уједначени: састоје се од различитих *облика излагања*.⁶ Препознавање и продукција различитих облика излагања јесте један од образовних исхода предвиђених за крај обавезног образовања. Реализацијом овог истраживања градационих конструкција у уметничком тексту, ученицима се пружа прилика да унапређују поменуте компетенције.

Истраживање градационих напоредних конструкција у књижевном тексту омогућава ученицима да запазе да стилистичку функцију, осим стилских фигура, могу имати и начини изражавања који не спадају у фигуре. Другим речима, стилогености текста могу допринети не само стилске фигуре него и стилски неутралне језичке форме, када се нађу у одговарајућем контексту.

4. Закључак

У складу са језичким и књижевним знањима која се очекују од ученика завршног разреда средње школе, методички приступ градацији као стилистичкој и синтаксичкој категорији може се конципирати у четири фазе:

- (а) Усвајање знање о градацији као синтаксичкој категорији представља циљ прве фазе наставе и учења. Погодно је да се обрада градационе напоредне конструкције спроведе на примерима из неуметничких функционалних стилова (разговорни, научни, публицистички).
- (б) У другој етапи проширују се знања о стилској фигури градацији тако што се упознају различите језичке форме којима се остварује градација као стилистичка категорија. Користе се примери из књижевноуметничког и публицистичког функционалног стила.
- (в) У трећој (синтетичкој) етапи наставе и учења упоређују се стилска фигура градација и градациона напоредна конструкција.
- (г) Завршна фаза обухвата ученичко истраживање градационих конструкција у књижевноуметничком тексту. Пажња је усмерена на стилистичку функцију овог типа напоредних конструкција. Потребно је да се запази да стилску вредност могу имати како стилске фигуре тако и стилски неутралне језичке форме.

Према методичким препорукама за наставу језика, сазнајни пут почиње од запажања и разматрања језичке појаве у типичном контексту, а наставља се анализом сложенијих примера. Циљ је да се помоћу разноврсних примера (из свих

⁶ Под *вербатологијом* се подразумева лингвистичка дисциплина која проучава различите *облика излагања*, тј. различите *вербативе*, као што су нарација, дескрипција, аргументација, интерпретација (Симић, Јовановић Симић 2014: 97). О појму и врстама *вербатива*, в. Јовановић Симић, Симић 2015: 241–279.

функционалних стилова) ученици оспособе да примењују синтаксичка знања и да решавају синтаксичке проблеме.

Структуру знања о градацији као стилистичкој и синтаксичкој категорији треба базирати на структурним и семантичким критеријумима, који ће омогућити ученицима да овај језички феномен потпуније сагледају, посматрајући га у различитим појединачним испољавањима. Критеријуми представљају и ослонац за обједињавање различитих реализација одређене језичке појаве у систем, што доприноси стицању трајних знања.

ЛИТЕРАТУРА

Вељковић Станковић 2010: Д. Вељковић Станковић, Језик књижевног дела, у: Б. Милић, В. Брборић (ур.), *Прилози језичком и књижевном образовању III*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 65–73.

Живковић 1988: D. Živković, *Teorija književnosti sa teorijom pismenosti*, Beograd: Zavod za udžbenike.

Јањић 2017: М. Јањић, *Методички хоризонти (одабрана поглавља методике наставе српског језика и књижевности)*, Београд: Либрис.

Јовановић 2010: Ј. Јовановић, Основни принципи стилистичке анализе текста, у: Б. Милић, В. Брборић (ур.), *Прилози језичком и књижевном образовању III*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 109–115.

Јовановић Симић, Симић 2015: Ј. Јовановић Симић, Р. Симић, *Вербатологија (лингвистичке основе науке о вербализацији света)*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.

Катнић Бакаршић 1996: М. Katnić Bakaršić, *Gradacija (od figure do jezičke kategorije)*, Sarajevo: Međunarodni centar za mir.

Кликовац 2010: Д. Кликовац, Из проблематике функционалних стилова у српском језику, у: Б. Милић, В. Брборић (ур.), *Прилози језичком и књижевном образовању III*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 135–149.

Ковачевић 1998: М. Ковачевић, Градационе конструкције, у: *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа, 42–57.

Ковачевић 1999: М. Ковачевић, Критеријуми у настави језика, у: *У одбрану језика српскога – и даље*, Београд: Требник, 261–271.

Ковачевић 2015: М. Ковачевић, Градација, у: *Стилистика и граматика стилских фигура*, Београд: Јасен, 117–123

Лешић 2008: Z. Lešić, *Teorija književnosti*, Beograd: Službeni glasnik.

Ломпар, Антић: 2016: В. Ломпар, А. Антић, *Грамматика: српски језик за четврти разред гимназије и средњих стручних школа*, Београд: Klett.

Николић 1992: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике.

Николић 2009: М. Николић, Поредбене синтаксичке конструкције и стилска фигура *поређење* (методички аспект), *Зборник радова Педагошког факултета*, 11, Ужице, 117–132.

Николић 2014: М. Николић, Функционалностилистички приступ средњошколској настави језика на примеру синтаксичког подсистема поредбених и начинских јединица, *Лунар*, 54, Крагујевац, 27–42.

Петровачки 2003: Љ. Петровачки, Циљеви, задаци и исходи у настави синтаксе, *Српски језик*, VIII/1–2, Београд, 427–438.

Петровачки 2004: Љ. Петровачки, *Синтакса у настави српског језика и књижевности*, Нови Сад: Змај.

Петровачки, Штасни 2008: Љ. Петровачки, Г. Штасни, *Методичке апликације*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Петровачки, Штасни 2010: Љ. Петровачки, Г. Штасни, *Методички системи у настави српског језика и књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Симић 2010: Р. Simić, Uz diskusiju o funkcionalnoj stilistici, у: Б. Милић, В. Брборић (ур.), *Прилози језичком и књижевном образовању II*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 229–241.

Симић, Јовановић Симић 2014: Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, О наратологији (наративистици) данас, *Наслеђе*, 27, Крагујевац, 95–103.

Станковић Шошо 2010: Н. Станковић Шошо, *Мали речник књижевних термина за основну школу*, Београд: Логос.

Станојчић, Поповић 2014: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматица српског језика за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.

Солар 1977: М. Solar, *Теорија књижевности*, Zagreb: Školska knjiga.

Тартаља 2008: И. Тартаља, *Теорија књижевности*, Београд: Завод за уџбенике.

Шефер, Радишић, Јошић 2012: Ј. Шефер, Ј. Радишић, С. Јошић, Истраживачки рад и решавање проблема као подстицај стваралаштва, иницијативе и сарадње у настави, у: Ј. Шефер, Ј. Радишић (ур.), *Стваралаштво, иницијатива и сарадња (импликације за образовну праксу)*, Београд: Институт за педагошка истраживања, 243–265.

Штасни 2012: Г. Штасни, Лингвостилистичка интерпретација лирске песме *Грм*, *Методички видици*, 3, Нови Сад, 29–46.

Извори

Андрић 1991: И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд: Просвета.

Ивић 1931: А. Ивић, Теодор Јанковић Миријевски у одбрану ћирилице, *Јужнословенски филолог*, XI, Београд, 197–216.

Крестић 2007: П. Крестић, Српско-бугарски рат у мемоаристици, у: П. Крестић (ур.), *Нововековне српске династије у мемоаристици*, Београд: Историјски институт, 77–96.

Миљковић Катић 2007: Б. Миљковић Катић, Савременици о привредној делатности првих Обреновића, у: П. Крестић (ур.), *Нововековне српске династије у мемоаристици*, Београд: Историјски институт, 43–54.

Стевановић 1933–34: М. Стевановић, Источноцрногорски дијалекат, *Јужнословенски филолог*, XIII, Београд, 1–128.

B92: www.b92.net. 28. 5. 2019.

Balkan uživo: www.balkanuzivo.net. 28. 5. 2019.

Beogradski bal: www.b92.net. 28. 5. 2019.

Документација Апелационог суда: www.so.os.sud.rs. 25. 5. 2019.

Telegraf: www.telegraf.rs. Pristup 28. 5. 2019.

Milka V. Nikolić

GRADATION AS A STYLISTIC AND SYNTACTIC CATEGORY: METHODOICAL APPROACH IN THE HIGH SCHOOL

Summary

To a high school student, the expression of *gradation* as a *figure of speech* is familiar from elementary school. *Gradational construction*, as a part of a syntactic subcategory of *parallel construction* among the structural sematic types, is planned to be studied in high school. The paper discusses the way in which *gradation* can be observed in a high school class of the Serbian language, regarding the range of school curriculum, as (1) a stylistic and (2) syntactic category. The goal of the paper is to propose a methodical conception which allows the students to, according to the certain criteria, connect (1) the knowledge about gradation as a figure of speech with (2) the knowledge about gradational parallel syntactic relation. Educational outcome is related to achieving the advanced structure of syntactic meaning with the students, and enabling them to observe the acquired knowledge from different aspects. We propose a methodical conception which is based on the following recommendations: (1) first and foremost, *gradational parallel relation* should be analysed (in a class in which it is planned by the school curriculum); (2) then, by using the chosen examples, the students should be directed to observe *gradation* as a *figure of speech* from different aspects (lexical aspect, aspect of derivational morphology, and syntactic aspect); (3) after that, the students should be directed to notice the similarities and differences between *gradation* as a *figure of speech* and *gradational parallel syntactic construction*; (4) it is important for a teacher to use the examples from the writings of different styles (the *belles-lettres style* and *journalistic style*). So, there is no insisting on introducing the new curriculum contents, but on improving the acquired knowledge.

Key words: gradation, figure of speech, parallel construction, gradational syntactic relation, high school classes, the Serbian language.